

ЗАТВЕРДЖЕНО
Директорка Державного науково-методичного центру змісту культурно-мистецької освіти

Марина БРИЛЬ

«25» квітня 2025 р.

МІНІСТЕРСТВО КУЛЬТУРИ ТА СТРАТЕГІЧНИХ КОМУНІКАЦІЙ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЦЕНТР
ЗМІСТУ КУЛЬТУРНО-МИСТЕЦЬКОЇ ОСВІТИ

РОБОТА З АНСАМБЛЕМ В КЛАСІ ФОРТЕПІАНО. КОНЦЕПЦІЯ ТА РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ

Методичні рекомендації
для викладачів початкової мистецької освіти

Укладачка:

О. В. Лобода

викладачка Комунального закладу
«Чорнобаївська дитяча школа мистецтв»,
спеціалістка вищої категорії, викладачка-
методистка

Рецензентки:

О. Ф. Браунер

заступниця директорки з навчально-виховної
роботи, викладачка Школи джазового та
естрадного мистецтв Дніпровського району міста
Києва, спеціалістка вищої категорії, викладачка-
методистка

О. А. Панченко

заступниця директорки з навчально-методичної
роботи, викладачка Черкаської дитячої музичної
школи № 2, спеціалістка вищої категорії, старша
викладачка

Відповідальна
за випуск:

А. Г. Полещук

Рекомендовано

на засіданні педагогічної ради
КЗ «Чорнобаївська дитяча школа мистецтв»
(протокол № 4 від 30 грудня 2024 р.)
© Лобода О. В., 2025 р.
© Державний науково-методичний центр
змісту культурно-мистецької освіти, 2025 р.

Вступ

У сучасній музичній освіті технологічні інновації відіграють надзвичайно важливу роль у формуванні навчального процесу, зокрема у сфері фортепіанного виконавства. Сучасна мистецька школа потребує нових підходів та нестандартних рішень реалізації навчальної мети учнів позашкільних освітніх закладів. Втілення цифрових технологій суттєво змінює традиційні методи навчання, створюючи нові формати взаємодії між викладачем та учнем. Викладач – творча особистість, формуючи процес пізнання майстерності виконавства, має на сьогодні безліч можливостей використання інноваційного інструментарію при формуванні особистості майбутнього музиканта. Автономність викладача у виборі методів, форм навчання, цифрових та навчальних програм, розроблених з урахуванням вимог до обсягу передбачених Типовою освітньою програмою, забезпечує гнучкість у плануванні навчального процесу. Це дозволяє адаптувати заняття до індивідуальних потреб учнів і творчо підходити до подання навчального матеріалу, зокрема при створенні власної робочої програми. Завдання мистецького навчального закладу – підготувати музиканта-аматора, вмотивованого до пізнання та реалізації творів мистецтва. Музичне виконавство – це діяльність, що полягає у вмінні передати музичний твір, при цьому інтерпретуючи його з особистою художньою виразністю. Виконання є унікальним творчим процесом, у якому особистість і світогляд виконавця формують інтерпретацію твору, створюючи неповторні враження для слухачів. Відтворення художнього образу в музиці – це процес вираження композиторської ідеї, почуттів та емоцій через музичні засоби виразності. Важливою складовою відтворення художнього образу є виконавська майстерність, адже саме музикант передає слухачеві задум композитора, роблячи музику живою та емоційною. У музичному мистецтві художній образ формується через звукову матерію, взаємодіючи з уявою, почуттями та свідомістю слухача. Формування образу є важливою умовою сприйняття твору слухачами, що потребує авторського осмислення виконавцями та розуміння ідеї твору. Фортепіанне музикування – одне із найпопулярніших напрямів музичного виконавства, що має багату історію й розвинену концертну, камерну та педагогічну традиції, яке вимагає від музиканта технічної майстерності, емоційної чутливості та глибокого розуміння музики. Завдяки широкому репертуару та універсальності фортепіано цей вид виконавства залишається одним із найпопулярніших і найвпливовіших у світі музики.

Фортепіанний ансамбль є невід’ємною частиною музичної освіти, яка сприяє розвитку виконавських навичок, музичного слуху, ритмічної точності та

ансамблевої взаємодії. Методичні рекомендації у цьому напрямку охоплюють різні аспекти навчання, починаючи від історії розвитку фортепіанного ансамблю та його ролі у формуванні музиканта, до сучасних підходів у викладанні, включаючи використання сучасних цифрових технологій. Основні розділи цієї роботи дозволяють комплексно розглянути специфіку ансамблевої гри та запропонувати ефективні методи її викладання. Фортепіанний ансамбль збагачує можливості реалізації творчого задуму та є досить популярною та затребуваною формою виконавства колективної творчості музикантів.

1. Історія фортепіанного ансамблю

Історія фортепіанного ансамблю пов'язана з еволюцією інструментальної музики та соціальних умов різних епох. Це захопливий шлях розвитку музичного жанру, що включає виконання музики кількома виконавцями на одному або кількох фортепіано. Розглянемо основні етапи становлення цього мистецтва.

Фортепіано, як інструмент, створено на межі XVII-XVIII століть. В цей період клавесин, попередник фортепіано, вже використовувався для ансамблевої гри в камерній музиці. У добу бароко популярними були дуети на клавесинах, прикладом є твори Йоганна Себастьяна Баха.

Епоха класицизму стала визначальною для розвитку камерної музики, в тому числі фортепіанного ансамблю. Дуети для одного фортепіано в чотири руки створювали як навчальні твори для учнів і викладачів. Фортепіанні ансамблі Йозефа Гайдна, Вольфганга Амадея Моцарта, Людвіга ван Бетховена, були популярною розвагою серед аматорів і професійних музикантів того часу.

Розвиток інструментальної музики в епоху романтизму значно вплинув на ансамблеве фортепіанне виконавство. Ансамблі для одного фортепіано (в чотири руки) стали популярними у салонній культурі та для виконання оркестрових партитур в домашніх умовах. Композитор того часу Франц Шуберт написав понад 30 дуетів для чотирьох рук, серед яких і знаменита Фантазія фа-мінор. Фелікс Мендельсон, Йоганнес Брамс, Ференц Ліст і Каміль Сен-Санс створювали масштабні твори для двох фортепіано. Ансамблі стали важливою частиною концертної практики.

У XX столітті, епоху модернізму, жанр фортепіанного ансамблю набув нових форм завдяки експериментам композиторів. Ігор Стравінський, Моріс Равель, Бела Барток використовували ансамблі для дослідження нових гармоній, ритмів і тембрів. У другій половині XX століття, ансамблі включали нетрадиційні інструменти та електроніку. Два фортепіано використовувалися для створення потужного звукового ефекту та розширення виразних

можливостей. Для фортепіано в чотири руки писали українські композитори XIX - XX століть: М. Лисенко, І. Беркович, О. Філіпенко, Ж. Колодуб, Ю. Щуровський, О. Кос-Анатольський, М. Чемберджі, М. Скорик.

У наш час композитори продовжують експериментувати з ансамблевими форматами, створюючи твори для трьох і більше піаністів, для одного або кількох інструментів. У світі проходять спеціалізовані конкурси фортепіанних ансамблів, що є популяризацією даного виду музикування. Програму складають як класичні твори, так і новітні композиції. На сьогодні українські композитори Т. Афанас'єва, М. Канке, М. Шентюрк, Л. Іваненко, М. Яремак пишуть сучасні твори для фортепіанного ансамблю, а також створюють перекладення світових хітів, обробки українських народних пісень та адаптують оркестрові та камерні твори для колективного музикування.

2. Роль ансамблевої гри в музичному розвитку учнів

Ансамблева гра є важливим елементом музичного розвитку учнів. Вона не лише сприяє розвитку технічних навичок, але й формує низку важливих якостей, які допомагають учням розвиватися як музикантам і особистостям. Одним із основних аспектів є розвиток слуху і музичної чутливості, що формує здатність учня не лише точно відтворювати нотний матеріал, а й глибоко сприймати художній зміст твору. Коли учні грають в ансамблі, вони постійно взаємодіють один з одним, слухають партії інших учасників, порівнюють своє виконання з іншими, а також коригують інтонацію, ритм і динаміку. Це тренує музичний слух і здатність сприймати музику в комплексі. Ансамблева гра вимагає від учнів взаємодії, співпраці, взаєморозуміння та чіткої координації. Важливою навичкою є здатність слухати інших музикантів і адаптуватися до загального звучання ансамблю, що розвиває почуття єдності та взаємодії. Гра в ансамблі сприяє розвитку ритмічної узгодженості та метричної стабільності, оскільки всі учасники повинні дотримуватись спільного ритму, це допомагає учням точніше відчувати пульсацію і навчитися правильно інтерпретувати ритмічні структури в музиці. У колективі кожен учасник повинен бути відповідальним за своє виконання, що стимулює розвиток індивідуальних технічних навичок. Для досягнення гармонійного звучання учні повинні працювати над точністю інтонації, динамікою, артикуляцією. Через гру в ансамблі учні розвивають здатність виражати емоції через музику, коли кожен музикант працює над досягненням певного емоційного ефекту, що в цілому створює більш глибоке і багатопланове музичне враження. Також важливим аспектом є мотивація та самооцінка. Учні можуть порівняти свої можливості з іншими музикантами, отримати позитивну оцінку за свою участь у колективній роботі. Спільна гра на сцені дає відчуття досягнення результату

та важливості кожного учасника. В ансамблі учні мають можливість ознайомитися з різноманітними музичними стилями, жанрами та творами, що розширює їх музичний кругозір і сприяє розвитку навичок колективного музикування. У цілому, ансамблева гра є потужним інструментом для розвитку не лише технічних, але й комунікативних, емоційних та інтелектуальних навичок, що допомагає учням стати більш зрілими та вмотивованими музикантами.

2.1. Особливості роботи з учнями різних вікових категорій

Для елементарного підрівня початкової мистецької освіти в 2022 році створена та затверджена Типова навчальна програма з навчальної дисципліни «Фортепіанний ансамбль» елементарного підрівня початкової мистецької освіти (укладачі О. В. Кугаткіна, Л. І. Любенко, І. В. Любенко. Київ, 2022. 18 с.) [5]. Вона розроблена відповідно до вимог щодо змісту, обсягу та результатів навчання, визначених у Типовій освітній програмі для елементарного рівня початкової мистецької освіти з музичного мистецтва (наказ Міністерства культури України від 24.04.2019 № 352) [2]. Типова навчальна програма з навчальної дисципліни «Фортепіанний ансамбль» елементарного підрівня початкової мистецької освіти охоплює загальні нормативні положення, визначає зміст, обсяг та результати навчання учнів на початковому етапі мистецької освіти. Вона передбачає використання 1 години варіативного складника на тиждень, відповідно 35 годин на рік Типової освітньої програми елементарного рівня початкової мистецької освіти з музичного мистецтва, яка спрямована на розвиток професійних компетентностей учнів та доповнює інваріантний складник навчальної дисципліни «Музичний інструмент фортепіано». Типова навчальна програма слугує основою для створення викладачем робочої навчальної програми, що враховує послідовність викладу матеріалу, методи та засоби навчання. Викладач має академічну свободу та педагогічну ініціативу, що дозволяє адаптувати програму до потреб учнів, а також розширювати її зміст для досягнення очікуваних результатів. Метою вивчення дисципліни – є оволодіння основами ансамблевої гри, розвиток музичного світогляду, навичок колективного музикування та творчої самореалізації, а також стимулювання до подальшого навчання й концертної діяльності [5, с.3].

Елементарний підрівень – найперший рівень початкової мистецької освіти. Вік учнів цього підрівня 6 – 7 років. Головне завдання для викладача на початковому етапі навчання в мистецькій школі створити учням умови для всебічного ознайомлення з різними видами мистецтва, щоб вони могли краще зрозуміти їхню специфіку та знайти власний творчий шлях. Типова освітня програма елементарного підрівня початкової мистецької освіти забезпечує

право вибору освітніх компонентів, відповідно до інтересів та потреб учнів [2, с.11]. Одна година варіативного складника на тиждень може бути використана для ознайомлення учнів з різними видами мистецтва – музичним, образотворчим, театральним чи хореографічним. Такий підхід сприяє розширенню загального культурного світогляду дітей, розвитку їх естетичного смаку, формуванню мистецької обізнаності та допомагає учням усвідомлено визначитися зі своїми творчими інтересами й уподобаннями в майбутньому. Окрім цього, освітній процес включає формування базових знань і навичок за обраним напрямком. Для майбутніх музикантів це основи нотної грамоти, ритмічні вправи, перші навички гри на інструменті, в тому числі і гри в ансамблі. Такий підхід допомагає дітям поступово адаптуватися до навчального процесу в мистецькій школі, розвинути естетичне мислення, творчу уяву та мотивацію до подальшого навчання.

У віці 6 –7 років учні ще тільки починають знайомитися з основами гри на інструменті, працюють над розвитком координації рухів, слуховим сприйняттям, відчуттям ритму та навичками ансамблевої взаємодії. Методи роботи з фортепіанним ансамблем на цьому етапі включають: гру в унісон, початкові ансамблеві вправи з викладачем, виконання партій для обох рук в октаву, розвиток ритмічної єдності, гра під метроном, плескання та промовляння ритмічних малюнків перед виконанням. Є необхідність використовувати гру, як один з методів навчання, – це використання персонажів, які допомагають відчувати музику через образи; спрощені партії, коли акомпанемент звучить на одній ноті та переважає проста гармонія; гра з чергуванням рук, це коли мелодія, або окремі музичні фрази, передаються від одного виконавця до іншого, така техніка сприяє розвитку відчуття спільного музичного дихання та злагодженості при виконанні; гра з фонограмою, що допомагає дотримуватися ритму та темпу під час виконання та робить звучання більш насиченим і колоритним. Методику ігрового підходу застосовував К. Орф, розвиваючи музичне мислення через ритмічні ігри.

На першому році навчання основна увага приділяється формуванню базових навичок ансамблевого виконавства як форми колективного музикування. Учні засвоюють основи синхронного виконання, розвивають гармонічний слух, опановують початкові технічні прийоми гри, зокрема артикуляційні штрихи (*non legato*, *legato*, *staccato*), базові динамічні відтінки та початкові аплікатурні формули. Також відбувається робота над організацією початкових ігрових рухів і розвитком навичок читання нот з листа. На другому році навчання відбувається подальший розвиток виконавських компетентностей, зокрема через опанування творів двочастинної та тричастинної форми, а також творів з елементами поліфонії (імітаційної та

підголоскової). Учні вдосконалюють ігрові рухи, працюють над звуковим балансом у грі та розширюють навички читання нот з листа, що сприяє розвитку ансамблевого слуху й інтерпретаційної майстерності. Протягом першого року навчання учні опановують 8 – 10 різнохарактерних ансамблевих творів, другого 6 – 8 різнохарактерних та різножанрових ансамблевих творів[5, с.9,11].

На 3 – 4 роках навчання учні вже володіють певними основами фортепіанної техніки, різними видами штрихів та артикуляції, гнучкішою координацією рук, вміють передати динамічні контрасти. За допомогою викладача здатні аналізувати музичні твори, усвідомлювати форму, гармонію, стильові особливості. Методи роботи на цьому етапі включають: роботу над співвідношенням партій, пояснення, як акомпанемент підтримує основну мелодію; роботу над артикуляцією, усвідомлене використання штрихів (*legato*, *non legato*, *staccato*) для створення ансамблевої виразності; самостійна робота з аудіозаписами партій інших учасників ансамблю, що сприяє формуванню ансамблевого слуху та навичок узгодженого виконання; гра з фонограмою, як формування почуття ансамблевої взаємодії. На третьому році навчання основна увага приділяється розширенню ансамблевого репертуару, зокрема ознайомленню з оркестровими перекладеннями та джазовими творами, що сприяє розвитку ритмічного відчуття. Відбувається подальше вдосконалення піаністичної техніки, засвоєння навичок педалізації під час гри в ансамблі на одному інструменті. Важливим аспектом стає формування відповідальності перед партнером, робота над звуковим балансом і спільною художньою концепцією виконуваного твору, що забезпечує гармонійне ансамблеве музикування[5, с.11]. На четвертому році навчання акцент робиться на роботі з творами великої форми, що потребують більшого рівня технічної підготовки та художньої виразності. Учні вдосконалюють інтонаційну виразність виконання, метроритмічну стабільність, артикуляційну та динамічну узгодженість. Важливим етапом є створення спільної образно-художньої концепції виконання, що забезпечує цілісне розкриття музичного твору. Завершальним етапом є підготовка та участь у підсумковому контрольному виступі, що сприяє набуттю сценічного досвіду та розвитку виконавської майстерності [5, с.13]. Наприкінці четвертого року навчання, за результатами опанування учнями типової навчальної програми з дисципліни «Фортепіанний ансамбль» учасники ансамблю демонструють злагодженість у грі ансамблю, відчуття єдиного музичного пульсу та ритму, усвідомлення власної ролі у досягненні спільного виконавського результату, здатність передати характер і настрій твору, емоційну виразність під час виконання [5, с.5]. Учні

опановують протягом третього року навчання 5 – 6 та четвертого 4 – 5 різноманітних за образно-художнім змістом творів.

Оскільки ще не створена Типова навчальна програма з навчальної дисципліни «Фортепіанний ансамбль» для середнього (базового) підрівня початкової мистецької освіти, автор посилається на власний досвід та свою авторську навчальну програму, яка створена відповідно до вимог щодо змісту, обсягу та результатів навчання, визначених у Типовій освітній програмі середнього (базового) підрівня початкової мистецької освіти з музичного мистецтва початкового професійного спрямування, інструментальні класи (фортепіано) наказ Міністерства культури від 23.07.2019 № 562. та Типової навчальної програми з навчальної дисципліни «МУЗИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ФОРТЕПІАНО» середнього (базового) підрівня початкової мистецької освіти з музичного мистецтва початкового професійного спрямування, інструментальні класи. Термін навчання на середнього (базового) підрівні початкової мистецької освіти становить 5 років. Учні мають 175 годин варіативного складника навчального навантаження, що складає 35 годин на рік, відповідно 1 година на тиждень [3, 4]. З метою забезпечення індивідуального підходу до здобувачів музичної освіти та відповідно до принципів модульної системи навчання, Типова навчальна програма з навчальної дисципліни «МУЗИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ФОРТЕПІАНО» середнього (базового) підрівня початкової мистецької освіти з музичного мистецтва початкового професійного спрямування, інструментальні класи передбачає гнучкий розподіл навчальних годин. Викладач має можливість самостійно визначати обсяг часу, необхідний для поглиблення та вдосконалення набутих учнями компетентностей, враховуючи їхні індивідуальні потреби та рівень підготовки [4, с.4]. Нормативний зміст навчання середнього (базового) підрівня ґрунтується на репертуарній спадщині різних історичних епох, поєднує класичний підхід із сучасними тенденціями, враховуючи психофізичний розвиток учнів, їхні індивідуальні музичні здібності та творчий потенціал. Навчальний процес спрямований на розширення художнього кругозору, розвиток образного мислення, емоційно-естетичного сприйняття та формування навичок самовираження через виконавську діяльність. У підлітковому віці важливо зосередитися на творчому діалозі, обговоренні музичних ідей та їхнього втілення, розвитку виконавської техніки, а також на розширенні музичного світогляду учнів. Важливо зосередити більше уваги на ознайомленні учнів із творчістю українських композиторів, стилістичними особливостями виконуваних творів, а також розвивати ініціативу та самостійність. Працювати над розширенням та урізноманітненням репертуару, включаючи твори для різної кількості виконавців на двох або трьох інструментах. Виконання має

розглядатися як частина єдиного художнього цілого, що сприяє розвитку ансамблевого відчуття, ритму, тембрового слуху та інших виконавських навичок. Необхідно формувати відповідальне ставлення до якості концертного виконання та заохочувати учнів до публічних виступів, розвиваючи впевненість і артистизм. Цілісне слухове уявлення про твір формується у процесі спільної роботи над його художнім змістом. На середньому (базовому) підрівні початкової мистецької освіти учні демонструють впевнену фортепіанну техніку, розвинену координацію рук, здатність до художнього аналізу творів та готовність до публічних виступів. На цьому етапі продовжується робота над балансом звуку, динамікою, над використанням педалі тощо. Учні із задоволенням виконують твори з аудіосупровідом або фонограмою. Перед початком роботи проводиться розбір твору, аналіз форми, гармонії, стильових особливостей. На цьому етапі гра з фонограмою сприяє розвитку ансамблевого слуху та почуття ритму, стає більш виразною та набуває концертного звучання. Використання фонограми дозволяє учням відчувати гармонічну основу, покращувати синхронізацію виконання та працювати над балансом динаміки. Це також сприяє розширенню репертуару, оскільки дає можливість виконувати твори з імітацією оркестрового супроводу, створюючи більш яскравий і колоритний музичний образ.

Обсяг навчального матеріалу формується з урахуванням рівня підготовки кожного учня, його індивідуальних можливостей, темпів засвоєння матеріалу та художньо-виконавських здібностей. Враховується попередній досвід, технічна та музична обізнаність, а також здатність до самостійної роботи. Гнучкий підхід до визначення обсягу навчального матеріалу, дозволяє оптимально розподіляти навантаження, сприяти ефективному засвоєнню знань і навичок, розвивати творче мислення та підтримувати мотивацію до навчання. Індивідуальний план складається викладачем на кожен семестр. Робоча програма викладача має включати як твори спеціально створені для ансамблю, так і аранжовані чи перекладені для виконання в 4 чи 6 рук. Учні виконують не менше двох різнохарактерних творів на семестр, що складає не менше 4 творів на навчальний рік. Для моніторингу рівня навчальних досягнень учнів викладач застосовує форми поточного та підсумкового контролю, що проводиться один раз в семестр у формі публічного або академічного виступу, заліку чи концерту. Участь у шкільних, міських та обласних заходах, Всеукраїнських і Міжнародних конкурсах та фестивалях доцільно зараховувати як залік.

2.2. Особливості фортепіанного ансамблю для різного складу виконавців

Ансамблева гра є невід'ємною частиною музичного розвитку учнів, сприяє формуванню виконавських навичок, розвитку слуху та ритмічного

чуття. Фортепіанний ансамбль може мати різні форми – дует, тріо, квартет, що вимагає особливого підходу до навчання на кожному рівні мистецької освіти.

При роботі з фортепіанним ансамблем різного складу та різними віковими категоріями учнів відмінності стосуються рівня складності репертуару, методів навчання, технічних та музичних вимог, а також ступеня самостійності учнів у процесі гри. Молодші учні більше потребують допомоги викладача, використовуються ігрові методики та простіші твори, тоді як старші – опановують складніші форми ансамблевої взаємодії та виконують більш технічно й художньо насичений репертуар. Проте, незалежно від складу та вікової групи, всі ансамблі об'єднують спільні принципи роботи, а саме: розвиток ансамблевого слуху, де кожен учасник вчиться чути не тільки свою партію, а й баланс ансамблю; робота над синхронністю, де виконавці повинні узгоджувати темп, ритм і динаміку; інтерпретація музичного твору, вміння зробити аналіз форми, характеру, стилю та художнього задуму композитора. Учасники ансамблю вчать комунікувати між собою, формується вміння співпрацювати і взаємодіяти в колективі. Основними принципами роботи є поетапне опрацювання твору – розбір партій окремо, їхнє об'єднання у спільному виконанні, корекція динаміки та артикуляції, публічний виступ. Важливо використовувати сучасні технології, зокрема аудіо- та відеозапису для аналізу виконання, а також працювати з цифровими партитурами в нотних редакторах.

Фортепіанний дует (гра в чотири руки на одному інструменті, або на двох) є однією з найбільш поширених форм ансамблевого музикування. Учні навчаються узгоджувати динаміку, артикуляцію та ритмічні особливості виконання. Основні методичні аспекти:

чітке розподілення партій між виконавцями, використання єдиної педалі, що потребує узгодженості між учасниками, спільний аналіз форми твору, характеру виконання та інтерпретації.

Ансамбль у складі трьох піаністів набуває популярності, оскільки дозволяє створювати багатошарову фактуру та цікаві гармонічні ефекти. Розподіл партій може включати основну мелодію, гармонічний супровід, ритмічні або контрапунктичні елементи. Робота над синхронізацією трьох партій потребує більш високого рівня взаємодії між музикантами, особливо у фрагментах із ритмічними складнощами. Викладач допомагає учням координувати звучання та стежити за динамікою ансамблю.

Ансамбль у складі чотирьох піаністів розширює можливості ансамблевого виконавства, дозволяючи створювати більш складні музичні текстури. Особливості роботи з таким складом колективу це – вміння балансувати звучання фортепіано при грі на одному чи двох інструментах, чіткий розподіл

ролей у партитурі, використання технічних прийомів для досягнення гармонійної єдності.

Таким чином, незважаючи на різний склад і рівень підготовки учасників ансамблю, основні принципи роботи залишаються універсальними, формуючи у виконавців як технічну майстерність, так і музичне мислення.

2.3. Робота з ансамблем у складі трьох піаністів

Особливу увагу приділимо роботі з тріо піаністів, тому що я є учасницею тріо піаністок «Парафраз», та маю досвід роботи в колективі такого складу. Фортепіанний ансамбль для трьох виконавців набуває популярності. Така форма музикування надає можливість створювати багат шарову фактуру та різноманітні гармонічні ефекти завдяки поєднанню звучання трьох інструментів або трьох виконавців, кожен із яких виконує свою партію, що створює унікальні умови для виразності та експериментів. Поєднання трьох інструментів або трьох партій дозволяє досягати складних музичних текстур і гармоній. Особливості ансамблевого виконання для трьох фортепіано (виконавців) має певний розподіл партій. Кожен піаніст виконує окрему партію, яка доповнює інші. При цьому синхронізація трьох інструментів (виконавців) потребує високого рівня взаємодії між музикантами, особливо у фрагментах із ритмічними складнощами. Інструменти мають звучати злагоджено, тому важливо уважно контролювати динаміку та артикуляцію кожного учасника ансамблю. Варто враховувати акустику залу, оскільки три фортепіано або три учасники ансамблю можуть створювати дуже потужне звучання і музикантам потрібно вміти регулювати силу звуку, щоб уникнути динамічного перевантаження. Сьогодні створення аранжувань для тріо піаністів стає більш актуальним, оскільки дозволяє виконавцям не лише розширювати класичний репертуар, а й адаптувати відомі твори під можливості ансамблю. Такий підхід сприяє розвитку творчого мислення, вдосконаленню навичок роботи з музичним матеріалом та формуванню індивідуального виконавського стилю. Завдяки аранжуванню музиканти можуть експериментувати з фактурою, гармонією та динамікою, знаходячи нові художні рішення та створюючи унікальні інтерпретації.

Робота з тріо піаністів на елементарному підрівні початкової мистецької освіти може бути чудовим способом розвитку в учнів навичок ансамблевої гри, слуху, ритму та координації. Така форма виконання цікава для дітей, адже дає можливість навчитися взаємодіяти з іншими піаністами та спільно створювати гармонійне звучання. Особливості роботи з фортепіанним тріо у молодших класах це – прості партії, розвиток навичок слухання, навчання в ігровій формі, цікавий репертуар, набуття навичок взаємодії між учасниками колективу. Гра в колективі є гарним способом розвивати музичні та комунікативні навички

дітей, що допоможе їм у подальшому музичному розвитку. Для учнів перших років навчання важливо підібрати нескладні твори з простими ритмами та мелодіями. Кожна партія повинна бути доступною для розуміння та виконання відповідно до рівня учня. Учні вчать чути не лише себе, але й партії інших учасників ансамблю, що розвиває вміння підтримувати правильний ритм, чути гармонію та синхронізувати гру з іншими. На початковому етапі викладач виконує провідну роль, а саме : організовує репетиції, навчає дітей працювати разом, допомагає з координацією партій, стежить за тим, щоб учні не розгубилися під час гри.

Ансамблева гра є формою музичної взаємодії та колективної роботи. Зокрема, доцільним є використання ігрових методик, що допомагають учням покращити співпрацю, ритмічну точність, слухове сприйняття, спрямованих на розвиток точності виконання. Організація спільних виступів не лише підвищує рівень виконавської майстерності, а й сприяє формуванню комплексних професійних навичок, необхідних для майбутнього музиканта, допомагає формуванню сценічного досвіду. Такий підхід сприяє підвищенню мотивації учнів та їхньому активному залученню до музичного процесу. Учасники ансамблю вчать співпрацювати, розподіляти увагу та відповідальність за спільний результат, що важливо для їхнього розвитку як музикантів та творчих особистостей. Це відмінний спосіб розвивати музичні та соціальні навички дітей, що допоможе їм у подальшому музичному розвитку. Навички, які отримують здобувачі освіти під час гри в ансамблі, є складовими двох важливих ключових компетентностей, а саме: компетентності колективної взаємодії в мистецтві та компетентності з публічного музичного виступу.

При підборі репертуару потрібно враховувати бажання дітей, обирати цікаві для них твори, що допоможе створити додаткову мотивацію до занять. Останнім часом в українській музиці значно побільшало молодих композиторів, які працюють у жанрі фортепіанного ансамблю. Однак не завжди фортепіанна партія відповідає технічному рівню та виконавським можливостям учня: вона може бути надмірно спрощеною або, навпаки, надто складною, що потребує надмірних зусиль в процесі її опанування. Для викладача певні труднощі створює недостатня кількість інструментів в класі, що обмежує можливість одночасного навчання кількох учнів. Окремою проблемою є відсутність нотного запису необхідного репертуару, що ускладнює підбір творів відповідно до рівня підготовки учнів та потребує додаткового часу на створення або адаптацію матеріалу. У таких умовах сучасний викладач має вміти переробити нотний текст для потреб учнів свого класу. Для цього йому потрібно навчитися працювати в нотних редакторах, які є важливим і ефективним інструментом при доборі та підготовці репертуару для

фортепіанного ансамблю. Використання таких програм як *Sibelius*, *Finale*, *MuseScore* відкриває нові можливості для аналізу, адаптації й удосконалення партитур, що особливо актуально в сучасній практиці ансамблевого виконавства. Викладач може створити партитури для учасників ансамблю, прослухати їх і корегувати відповідно до здібностей учасника ансамблю (див. розділ «Робота в нотних редакторах»).

На середньому (базовому) підрівні початкової мистецької освіти робота з фортепіанним тріо є складнішою і більш технічно насиченою формою спільної гри. На цьому етапі учні мають значно вищий рівень володіння інструментом, що дозволяє виконувати твори з більш складною фактурою, різноманітними ритмічними і гармонічними структурами. Особливості роботи над ансамблевим виконанням в старших класах: для учнів доцільно обирати твори підвищеної складності, що сприяють розвитку їхньої технічної майстерності та музичного мислення. Зокрема, такі композиції можуть містити елементи поліфонічного викладу, складні ритмічні структури, гармонічні модуляції та зміну тональностей, що формує гнучкість виконавського сприйняття та поглиблює розуміння музичної форми. Такий репертуар дозволяє розвивати технічні навички та музичне мислення учнів. Вибір творів може охоплювати як класичний репертуар, так і сучасні композиції, які зазвичай мають більш оригінальні та несподівані рішення для трьох виконавців. Учні середнього (базового) підрівня початкової мистецької освіти володіють більш розвиненою технічною підготовкою, що дозволяє їм опановувати фортепіанні партії підвищеної складності, вони здатні виконувати твори зі складною фортепіанною фактурою. Важливо також вміти балансувати динаміку між всіма учасниками ансамблю, де кожен відповідає за окремий компонент музичної фактури: мелодію, гармонічний супровід, ритмічні елементи. Учні вчаться гнучкості у виконанні: підлаштовувати темп, динаміку та інтонацію, залежно від гри інших учасників. Важливим стає вміння не лише виконати свою партію, але й слухати інших. На цьому етапі роль викладача полягає у координації роботи ансамблю, допомозі у вирішенні складних музичних моментів та розвитку у кожного учасника вміння відчувати загальний музичний процес. Викладач допомагає з аналізом твору, організовує спільні репетиції. Виступи на концертах та конкурсах стають важливим аспектом ансамблевої гри. Старші учні часто готують програми для конкурсів, де можуть продемонструвати набуту компетентність з цього напрямку музичної освіти. Репертуар для таких виступів може включати як перекладення для фортепіанного ансамблю української музики, оригінальні твори, які створені для такого виду колективу, так і аранжування відомих симфонічних чи камерних композицій.

3. Фортепіанний ансамбль як мотивація для вдосконалення майстерності

Фортепіанний ансамбль є однією з дисциплін, що інтегрує знання та навички, які здобувач освіти опановує на інших музичних навчальних дисциплінах, сприяючи комплексному розвитку виконавця. Взаємозв'язок із музичним інструментом з фаху допомагає удосконалювати технічні навички, координацію та динаміку гри. Знання з навчальних дисциплін «Музична грамота та практичне музикування» і «Сольфеджіо» допомагають аналізувати гармонічну будову й форму твору, сприяють формуванню слухового контролю, точному інтонуванню та розвитку ритмічного чуття, що необхідне для синхронного виконання. Завдяки вивченню навчальних дисциплін «Бесіди про мистецтво» та «Музична література» учні глибше розуміють стилеві особливості творів, їхню художню концепцію та історичний контекст. Здатність гармонійно взаємодіяти під час хорового співу на заняттях навчальної дисципліни «Хор» - розвиває навички взаємодії між учнями, спільного дихання та балансу звучання. Важливим аспектом є зв'язок із ритмікою та сценічним рухом, що допомагає формувати впевненість під час виступів.

Фортепіанний ансамбль є унікальним засобом стимулювання розвитку не тільки виконавських навичок та музичного мислення, а й комунікації між учасниками ансамблю. Співпраця є важливою складовою, оскільки вона має значний вплив на особистісне та професійне зростання музиканта. Колективна гра вимагає не лише технічної досконалості, але й тонкого відчуття партнерства. Спільна гра розвиває стійкість до стресу, адже виконавець вчиться працювати у команді навіть у напружених умовах (репетиції, виступи). Позитивний досвід співпраці підвищує самооцінку, впевненість у своїх силах і допомагає боротися з концертним хвилюванням. Твори підвищеного рівня складності мотивують учнів до вдосконалення піаністичних прийомів та ансамблевої взаємодії. Виконавці повинні не лише концентруватися на своїй партії, а й уважно слухати, що грає їхній партнер, це допомагає поліпшити взаємодію між учасниками ансамблю, адже для створення єдиного звучання важливо, щоб кожен із музикантів був готовий до постійної корекції своєї гри залежно від того, що відбувається в партії іншого. Така практика покращує здатність до поліфонічного мислення, коли виконавець одночасно слідкує за кількома музичними лініями, що мають різну функцію, але створюють єдине ціле.

Робота з ансамблевим репертуаром відкриває можливості осмислення різноманітних стилів, епох та жанрів. Колективне обговорення музичних ідей з учасниками ансамблю, сприяє кращому розумінню твору та створенню більш продуманих інтерпретацій.

Не можна не згадати про українських митців, чия робота є яскравим прикладом прагнення до нових виразних форм і художніх досліджень. Микола Лисенко, часто його оркестрові або хорові твори перекладались у транскрипції на 4 руки чи 2 інструменти (наприклад, «Тарас Бульба» або «Ораторія до 200-річчя Шевченка»). Віктор Косенко, деякі з його творів існують у перекладеннях для двох фортепіано, зокрема ансамблеві варіанти з циклу «Дитячий альбом» чи «Старовинні танці», у 1930-х роках він сам грав у фортепіанному дуеті, тому мав інтерес до таких форм. Левко Ревуцький створив «Українську сюїту для двох фортепіано» (1933), один з найвідоміших оригінальних творів української класики для двох інструментів, надзвичайно яскравий і національно забарвлений твір. Цикл «Дуети для двох фортепіано» Ігоря Шамо - надзвичайно цінний внесок у вітчизняну фортепіанну літературу, зокрема в жанр ансамблевої гри. Вивчення творів українських композиторів, знайомство з народною музикою та її обробками, сприяє не лише розвитку професійних навичок, а й формуванню національної самоідентичності учнів на всіх етапах навчання. Включення до репертуару творів українських композиторів, сприяє розширенню музичного кругозору та їх залученню до національної культурної спадщини. Виконання ансамблевих перекладень українських народних пісень виховує любов до українських музичних традицій. Викладач може заохочувати учнів до імпровізації та аранжування народних тем, що розвиває їхню творчість та допомагає глибше зрозуміти стилістичні особливості національної музики. Важливо включати ансамблеві твори українських композиторів до концертних програм, конкурсних виступів, шкільних та міських заходів, що сприяє популяризації української музики серед молоді та формуванню в учнів усвідомлення її цінності. Учні мають знайомитися з традиціями української культури, що допоможе глибшому розумінню виконавських стилів та формуванню власної інтерпретації музичних творів.

Сучасні технології дають можливість переглядати виступи фортепіанних ансамблів не лише на концертних сценах. Відеозаписи ансамблевого музикування, доступні в інтернеті, дозволяють учням ознайомлюватися з різними виконавськими школами, манерою гри, артикуляцією, звуковим балансом та взаємодією між партнерами. Включення до навчального процесу перегляду виступів гри фортепіанних ансамблів сприяє розвитку слухового аналізу, критичного мислення та емоційного сприйняття музики, що є важливим компонентом формування виконавця-ансамбліста. Учні отримують мотивацію до вдосконалення власної гри, оскільки бачать, як злагоджена співпраця виконавців створює цілісний художній образ. Окрім цього, аналіз відеоматеріалів допомагає учням розширити музичний світогляд, підвищити виконавську культуру та відчувати задоволення від ансамблевого музикування.

Фортепіанний ансамбль – це не лише виконавський жанр, але й потужний інструмент для формування як музиканта, так і особистості. Кінцевий результат, який намагається отримати викладач, – це вдосконалення технічного рівня виконавців, розвиток гнучкості у виконавській техніці, збагачення музичного мислення та художнього смаку виконавців, формування навичок командної роботи і професійної комунікації.

4. Особливості формування колективу

Фортепіанний ансамбль може включати різні склади (різну кількість) виконавців, у яких два і більше піаністів грають разом на одному або кількох інструментах. Основні аспекти формування ансамблю включають: вибір учасників, репертуар, організація уроків та публічних виступів.

Для ефективної роботи в фортепіанному ансамблі важливо, щоб музиканти мали схожий рівень підготовки, що сприяє досягненню балансованого звучання, синхронності гри, узгодженості динаміки та гармонійної взаємодії між виконавцями. Але це не завжди так. При різному рівні підготовки музикантів, виникають труднощі, що вимагає від викладача особливих педагогічних підходів для створення умов, у яких навіть при різному технічному рівні учасників ансамблю забезпечується ефективна колективна робота та досягнення високого рівня виконавської злагодженості. При формуванні колективу викладач враховує індивідуальні можливості учнів свого класу, їхній рівень підготовки та ступінь оволодіння фаховими навичками. Такий підхід забезпечить єдність ансамблевої взаємодії та ефективність навчального процесу.

Учні з перших уроків вчаться грати в ансамблі. Спочатку це взаємодія між учнем і викладачем, що дозволяє сформувати базові навички спільного музикування, при цьому викладач виконує роль підтримки, задаючи ритмічний каркас і допомагаючи учню відчувати темп, фразування та динаміку. Такий формат сприяє розвитку уваги, слухового контролю та первинного розуміння ансамблевої взаємодії. Коли учень вже впевнено орієнтується в нотному тексті, володіє ритмічними навичками та вміє узгоджувати гру з викладачем, він може почати грати в дуеті з іншим учнем. Це перший досвід гри у фортепіанному ансамблі, де обидва виконавці мають враховувати гру партнера, слідкувати за синхронністю та балансом звучання. На цьому етапі основна увага приділяється розподілу партій, координації рухів і навчанню слухати не лише себе, а й іншого музиканта. Важливо зазначити, що створення не тільки дуету, а і тріо чи квартету можливе вже на початковому етапі навчання. Незважаючи на те, що учні ще тільки опановують базові навички гри на фортепіано,

ансамблеве музикування може стати для них ефективним засобом розвитку координації, ритмічного відчуття та слухової взаємодії. Головне – правильно підібрати репертуар, що відповідатиме рівню учасників, та організувати процес навчання у доступній та цікавій формі. Для створення більш насиченого звучання доцільним буде використання фонограм у поєднанні з грою на фортепіано, що дає змогу учням відчувати себе частиною великого ансамблю, розвивати навички синхронізації з попередньо записаним акомпанементом та збагачувати загальну звукову палітру виконання. Використання фонограм також допомагає дітям краще орієнтуватися у структурі твору, що особливо важливо на ранніх етапах навчання. Слухаючи фонограму, учні краще розуміють, з яких частин складається твір, як вони змінюються, повторюються чи контрастують, вчаться розрізняти вступ, основну тему, розвиток, репризу, кодову частину тощо, навіть якщо ці терміни їм ще не знайомі, на слух вони вже відчують зміну характеру музики.

Вміння співпрацювати та позитивне налаштування, є важливими для гармонійної співпраці. Успіх залежить від систематичної роботи, тому колективні репетиції мають бути регулярними, які поділяють на опрацювання технічних деталей, узгодження інтерпретацій і загальну гру. Кожен виконавець має ретельно підготувати свою партію до спільної роботи.

Фортепіанний ансамбль – це складна, але надзвичайно цікава форма музичної співпраці, яка сприяє не лише вдосконаленню виконавської майстерності, але й розвиває творчі навички музикантів.

5. Впровадження авторської методики навчання

Відповідно до Типової навчальної програми, в своїй робочій навчальній програмі викладач адаптує нормативний зміст типової навчальної програми «Фортепіанний ансамбль» відповідно до місцевих умов і потреб учнів. Викладач має право на академічну свободу, педагогічну ініціативу, може обирати власний алгоритм викладання [5,с.3].

Для досягнення результату використання різних методик навчання сприяє формуванню виконавської майстерності, розвитку технічних і художніх навичок, а також осмисленому сприйняттю музики. Вербальний метод включає в себе пояснення, бесіду, розповідь, аналіз виступів, порівняння музичного матеріалу всіх партій. Розповідаємо учням теоретичні основи ансамблевої гри, стилістичних особливостей творів, правил взаємодії між виконавцями. Обговорюємо особливості виконання музичного матеріалу, технічних прийомів та емоційного змісту творів. Знайомимо учнів з історією фортепіанного ансамблю, біографією композитора твору, який виконуємо, історичним

контекстом створення твору, обговорюємо виступи інших музикантів після перегляду в інтернеті для виявлення сильних і слабких сторін виконавської підготовки, порівнюємо музичний матеріал всіх партій. Наочний метод включає в себе показ та демонстрацію роботи, тобто демонстрація правильних технічних прийомів гри, рухів, педалізації, роботи з динамікою та штрихами, виконання окремих фраз, підхід до інтерпретації музичного матеріалу, показ різних варіантів фразування. Надаємо практичні поради до виконання партій, робимо відеозапис виконання та надсилаємо учневі для правильного вивчення. Працюємо над координацією рук, артикуляцією, педалізацією, синхронізацією ансамблевої гри. При прослуховуванні записів інших виконавців аналізуємо інтерпретації, стильові особливості, тембровий баланс та технічний підхід до виконання. Вагоме значення відіграє метод заохочення та індивідуальний підхід до кожного здобувача освіти. Підтримуємо ініціативу учнів у пошуках власного виконавського стилю, намагаємося обрати репертуар відповідно до рівня підготовки та бажання учасників ансамблю, створюємо умови для поступового зростання виконавських навичок, формування впевненості у власних силах. Врахування вікових особливостей учнів, послідовне обґрунтування методичних підходів до навчання та різноманіття ансамблевих форматів, сприяє підвищенню ефективності навчального процесу.

Сучасні цифрові технології та інтерактивні методи навчання розширюють можливості педагогів у формуванні інноваційного підходу до ансамблевого музикування, що відповідає вимогам сучасної музичної освіти. Запровадження власної методики дозволить забезпечити оптимальні умови для розвитку музичних здібностей учнів, а також покращити їхню виконавську майстерність та ансамблеву взаємодію. На сьогодні дистанційна форма навчання є вимушеним заходом, що зумовлений сучасними реаліями. Викладачі мають адаптувати свої методи роботи відповідно до нових викликів та вимог часу. Під час підготовки учасників ансамблю до уроків в умовах дистанційного навчання виникає необхідність створення аудіозапису акомпанементу, що дозволяє учням працювати з ним самостійно, навіть якщо вони не мають можливості виконувати ансамблеву гру в реальному часі з педагогом чи іншими музикантами. Важливо, щоб викладач створював комфортні умови для учнів, зокрема для тих, хто займається фортепіанним ансамблем. Це передбачає не лише надання якісних записів акомпанементів, а й організацію системи зворотного зв'язку, щоб учні могли коригувати свої помилки, вдосконалювати техніку та інтерпретацію, працюючи з аудіоматеріалом. Викладач має забезпечити належну технічну підтримку, зокрема надати доступ до записів у зручному форматі, допомогти в налаштуванні обладнання, а також рекомендувати способи синхронізації гри з фонограмою, щоб учні могли

зберігати точність виконання і правильно реагувати на темп та динамічні зміни. Крім того, важливо щоб учні мали можливість працювати над фортепіанним ансамблем у запису, враховуючи інтерпретаційні особливості та виразність, навіть без присутності інших учасників ансамблю. Таким чином, основною педагогічною проблемою є забезпечення високої якості навчання навіть у дистанційному форматі, що вимагає від викладача творчого підходу та використання сучасних технологій для створення максимально комфортного та ефективного навчального процесу.

При дистанційній формі роботи з фортепіанним ансамблем є свої особливості, оскільки такий вид навчання передбачає роботу над ансамблевим виконанням без безпосереднього фізичного контакту між учасниками, проте сучасні технології дозволяють організувати ефективний навчальний процес. Оскільки гра в ансамблі дистанційно разом в реальному часі ускладнена через звукові затримки, важливо, щоб кожен учень спочатку працював над своєю партією окремо. Учень грає під фонограму, аудіозапис або під метроном, щоб виробити стабільне відчуття ритму, аналізуються помилки та особливості виконання перед записом власної партії. Використовуємо відео- або аудіозапис окремої партії викладачем, задля швидшого розуміння та вивчення учнем своєї партії вдома. Після засвоєння партії учнем, робимо запис другої партії, що дозволяє учню вдома виконувати свою власну партію та чути, як звучить загальна партитура в контексті ансамблевого виконання. Також використовуємо методику поетапного зведення партій: один з учнів або викладач записує одну партію (зазвичай це нижня або верхня партія), інші учасники ансамблю накладають свої записи партій, орієнтуючись на темп і динаміку першого запису, все аналізується щодо синхронності, артикуляції та фразування. У випадку, якщо запис партій учасників ансамблю накладаються на фонограму, це сприяє більш ритмічному виконанню та розвитку здатності до ритмічної злагодженості – ключового аспекту ансамблевої взаємодії.

Використання методу поєднання гри різними комбінаціями партій дає можливість учасникам ансамблю не тільки краще зрозуміти загальну структуру твору, а й розвивати слухову сприйнятливність, адже кожна партія має свої характерні мелодичні або ритмічні особливості. Комбінація поєднання першої та третьої партій дозволяє створити гармонійний баланс між мелодією та акомпанементом. Виконавці мають можливість синхронізувати свої дії, розвиваючи навички слухового аналізу та реагування на зміну музичних елементів. Це особливо корисно для учнів, оскільки дає змогу краще відчувати, як одна партія може підтримувати іншу, створюючи при цьому багатогранний музичний ефект. Поєднання другої партії з третьою сприяє розвитку ансамблевої техніки, оскільки учасники повинні уважно слідкувати за змінами

в темпі, динаміці та акцентах. Такий варіант дає можливість виконавцям зосередитися на більш складних взаємодіях між акордами та мелодією, так як друга партія часто виконує функцію супроводу або підтримки основної мелодії, а третя може бути протилежна мелодії або додатковим ритмічним шаром. Важливо застосовувати різні варіанти комбінацій партій, для кращого розуміння загальної музичної форми та гармонійної взаємодії в ансамблі, покращення відчуття ансамблевого балансу, вміння підлаштовуватися під партнера, коригувати гру відповідно до звучання інших, підвищення самостійності у підготовці та відповідальності за ансамблеву взаємодію. Така методика роботи допоможе розвинути слухову увагу, оскільки кожен виконавець повинен уважно слухати не лише свою партію, а й усі інші, щоб досягти повної музичної єдності, сприятиме поглибленню музичної інтерпретації, дозволяючи створити більш глибоке й багатогранне виконання. Крім того, гнучкість у виконанні, яку забезпечує зміна комбінацій партій, дозволить виконавцям зберігати цікавість до гри, допоможе музикантам краще взаємодіяти, уникати розбалансованості та досягати гармонійного звучання в ансамблі. Такий метод роботи може бути застосований не тільки під час дистанційного навчання, а і під час підготовки до уроку учасників ансамблю вдома. Використання записів окремих партій або повного ансамблевого звучання допомагає учням краще засвоїти матеріал, розвинути ритмічну точність, вдосконалити координацію між партіями та покращити навички слухового аналізу.

Під час роботи з фортепіанним ансамблем у класі навчальний процес відбувається значно ефективніше, ніж під час дистанційного навчання, оскільки учні мають змогу безпосередньо чути та відчувати гру партнерів, координувати динаміку, фразування та артикуляцію в реальному часі. Після вивчення нотного тексту переходимо до гри разом: спочатку в повільному темпі для кращої координації, також можливе виконання твору під фонограму в стриманому темпі, поступово рухаючись до кінцевого темпу твору, та працюємо над виконанням всіх ансамблевих нюансів. Метод поєднання гри різними комбінаціями партій при очному навчанні опрацьовувати набагато легше і швидше, оскільки учні можуть миттєво отримати зворотний зв'язок, що дозволяє швидше усвідомити і виправити технічні та музичні недоліки. Очна взаємодія дозволяє швидше реагувати на зауваження, зміну темпу та працювати над єдиним художнім образом твору. Під час очної взаємодії з учасниками ансамблю, аудіозаписи окремих партій застосовуємо, як засіб для самостійної підготовки вдома перед уроком. Важливо розвивати в учнів уміння слухати один одного, зберігати баланс звуку між партіями, уникати випередження чи запізнення у виконанні.

На заключному етапі роботи над твором обговорюємо враження після гри, аналізуємо помилки та шукаємо шляхи для їх виправлення, обов'язково використовуємо аудіозапис на диктофон або відеозапис на телефон для самоаналізу. Застосування цих методів у комплексі забезпечує ефективну підготовку, сприяє творчому розвитку, формуванню ансамблевого мислення та професійних виконавських навичок майбутніх музикантів.

6. Робота в нотних редакторах

На сьогодні викладач потребує додаткових знань та навичок роботи із технічними засобами та пристроями для повноцінної роботи із сучасними учнями відповідно до їхніх уподобань та технічних можливостей. Постає питання про спрощення музичних партій, обмеження діапазону гри, розробки цікавого репертуару, створення фонограм тощо.

Є переваги використання нотних редакторів в роботі викладача мистецької школи. Насамперед, це адаптація партитур під певний склад колективу до можливостей виконавців. У творах для кількох фортепіано можна чітко розподілити ролі між учасниками, спрощуючи розуміння партитури. У нотному редакторі є можливість зробити модуляцію твору без втрати якості звучання, позначати динаміку, акценти, артикуляцію або інших нюансів для кожного виконавця. Можна вносити правки, а саме: додавати необхідні позначки, скорочувати або модифікувати окремі фрагменти, створювати переклади творів, наприклад, якщо оригінал призначений для оркестру, його можна адаптувати для ансамблю фортепіано. Можна складні твори, робити доступними для початківців, спрощуючи або змінюючи фактуру. Нотні редактори відкривають нові можливості для швидкого обміну матеріалами між учасниками ансамблю та викладачем, є можливість обмінюватися нотами в цифровому форматі PDF. Також викладач може створювати власну версію партії з позначками, зручними саме для певного виконавця. При роботі в програмі є можливість прослухати твір у цифровому форматі MIDI, що дає змогу проаналізувати структуру композиції, визначити баланс між партіями, попередньо оцінити звучання окремих фрагментів перед їхнім виконанням. Використання MIDI дозволяє точно передавати ритмічні, динамічні та інтонаційні особливості партій, що сприяє кращій синхронізації в ансамблі та дає можливість учням слухати, як їхня партія взаємодіє з іншими. Викладач може створити нотний приклад для репетицій, де підкреслено важкі фрагменти та розписується робота окремих рук, генерувати вправи для покращення техніки гри в ансамблі (наприклад, спеціальні ритмічні вправи для синхронізації). Також в нотному редакторі можна створити свій архів музичних творів, де зберігатиметься відредагований нотний матеріал у цифровому

форматі, що полегшує доступ до репертуару в майбутньому. Популярні нотні редактори:

MuseScore (безкоштовний): підходить для початківців і професіоналів. Простий у використанні, дозволяє швидко створювати й редагувати партитури <https://musescore.org/uk/download>

Sibelius (платний): ідеальний для професійної роботи з великими партитурами. Має розширені функції для нотної графіки та роботи з ансамблями.

Finale (платний): потужний редактор для складних транскрипцій та аранжувань. Пропонує широкий спектр інструментів для створення адаптованих партитур. Потрібно зазначити, що в серпні 2024 року компанія *MakeMusic* оголосила про припинення розробки та підтримки нотного редактора «*Finale*» та порадила користувачам перенести свої проєкти в інші програми до серпня 2025 року. Після 26.08.2025 року сервери авторизації «*Finale*» будуть закриті: після цього моменту користувачі не зможуть авторизувати нові копії цього редактора, перенести чи розширити ліцензії.

Робота в нотних редакторах є важливою складовою сучасної практики добору репертуару для фортепіанного ансамблю. Вона полегшує написання партитур, сприяє ефективній організації репетиційного процесу та розширює можливості ансамблевого виконавства. Використання таких технологій допомагає викладачам або музикантам бути гнучкими, творчими й готовими до різних виконавських потреб.

7. Робота з фонограмами

Гра ансамблю фортепіано під фонограму — це цікава форма музичного виконавства, у якій звучання фортепіано поєднується з попередньо записаним музичним супроводом. Такий формат використовується в концертній практиці, конкурсах, сучасних мультимедійних проєктах та набуває популярності в мистецькій освіті. Це ефективний спосіб поєднання живої гри з технологічними можливостями сучасної музичної індустрії та корисний формат для освітньої та творчої діяльності, який мотивує до занять музикою. Твір, який виконують з фонограмою завжди звучить більш колоритно та насичено. Зазвичай фонограма містить додаткові інструментальні доріжки, партії інших інструментів, які створюють багатий музичний фон. Супровід може включати оркестрові або електронні елементи, які не можливо відтворити наживо. Використання фонограми дозволяє підтримувати стабільний темп, особливо в складних фрагментах музики, де важливо точно вкластися в ритмічні структури. Гра під фонограму сприяє розвитку слухової уваги та забезпечує цілісне, злагоджене звучання. Виконавець може грати ансамблеві

твори без необхідності залучення інших музикантів. Цей формат об'єднує переваги живої гри на фортепіано та технологічні можливості, що сприяє створенню яскравих і багатогранних музичних виступів, додає колориту і насиченості звучання та дозволяє виконувати складні твори без залучення інших учасників, зберігаючи ансамблеву якість. Попри насиченість фонограми, виконавець має створити виразний художній образ, використовуючи динаміку, артикуляцію та емоційність гри. Важливим аспектом є контроль гучності, балансу між інструментом або інструментами та записом.

У збірці перекладів новорічних та різдвяних пісень для фортепіано в 6 рук «Магія Нового року», вказується на те, що використання сучасних технічних засобів допоможе усунути труднощі, сформувати метроритмічний бік виконання музичного твору, при цьому здатні підвищувати ефективність самотійної роботи вдома, так як фонограма «плюс» дає можливість учневі при грі своєї партії чути звучання усіх трьох інструментів разом. Окрім цього, гра з фонограмою формує ритмічне почуття – головну умову колективного музикування [9].

Варто зауважити на існуючих недоліках, які виникають під час гри під фонограму: це обмежена свобода інтерпретації, так як фонограма фіксує темп і динаміку, недостатня якість фонограми або технічні негаразди можуть зіпсувати виступ.

Використання фонограм у ансамблевій грі не лише допомагає музикантам розширювати свій репертуар, адаптуватися до різних стилів і художніх завдань, а й робить процес навчання цікавішим і більш захопливим. Завдяки цьому підходу учні отримують можливість працювати з реалістичним музичним супроводом, що мотивує їх до вдосконалення навичок. Така методика набуває популярності в мистецькій освіті, сприяє інтеграції традиційного виконавства із сучасними технологіями та відкриває нові перспективи для творчості й професійного зростання.

Висновки

Сучасні підходи до навчання надають викладачам більшої свободи у виборі методик, технік та засобів, що дозволяють враховувати індивідуальні особливості учнів та специфіку музичного матеріалу. Одним із таких є гра ансамблів під фонограму, яка сприяє розвитку ритмічної точності, слухової координації та вміння адаптуватися до заздалегідь записаного супроводу. Такий підхід не лише урізноманітнює навчальний процес, а й розширює можливості виконавського досвіду учнів, наближаючи їх до реальних концертних умов. Це дозволяє адаптувати освітній процес до потреб учнів і специфіки мистецької освіти. Підходи, що застосовуються викладачами, мають забезпечувати

високий рівень результативності та відповідати сучасним вимогам, для досягнення якого викладач має постійно вдосконалювати свої професійні навички, розширювати педагогічний та виконавський досвід, а також адаптувати методи роботи відповідно до сучасних вимог музичної освіти. Це включає гнучкий підхід до формування складу виконавців, що дозволяє урізноманітнити репертуар, розвивати ансамблеву взаємодію та враховувати індивідуальні особливості учнів. Крім того, застосування інноваційних методик і пошук нових форматів співпраці між виконавцями сприяють не лише підвищенню якості навчального процесу, а й формуванню творчого мислення учнів. Постійне самовдосконалення викладача як музиканта та педагога, є необхідною умовою ефективного навчання, що забезпечує відповідність освітнього процесу сучасним вимогам мистецької освіти. Для цього викладач постійно має розвиватися та підвищувати свою професійну компетентність. На базі Національної академії керівних кадрів культури і мистецтв [11], Державного науково-методичного центру змісту культурно-мистецької освіти [8] та обласних методичних центрів проводяться курси підвищення кваліфікацій та інші форми співпраці. До послуг слухачів представлено тренінги, майстер-класи, вебінари де викладачі можуть обмінюватися досвідом та впроваджувати нові методики навчання, вдосконалювати свої професійні навички, обговорювати актуальні тенденції у сфері музичної освіти, а також знаходити інноваційні підходи до розвитку виконавської майстерності. Постійне підвищення кваліфікації викладачів стає важливим елементом адаптації до нових педагогічних тенденцій та підтримання актуальності їхньої професійної компетенції. Сучасна мистецька освіта зосереджена не лише на розвитку технічних умінь, а й на формуванні творчих, креативних підходів у викладанні, що відповідають сучасним викликам. Ці зміни сприяють підвищенню якості мистецької освіти та розвитку інноваційного потенціалу освітніх закладів.

Список використаної літератури

1. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Голос України. 2017. 27 верес. (№ 178-179). С. 10–22.
2. Типова освітня програма елементарного підрівня початкової мистецької освіти з музичного мистецтва, інструментальні класи (фортепіано, скрипка, віолончель, арфа, флейта, кларнет, саксофон, ксилофон, труба, бандура, цимбали, гітара, домра, баян, акордеон, електронні клавішні, (синтезатор), електрогітара, бас-гітара, ударні, барабани, інші).

Затверджено наказом Міністерства культури України від 24.04 2019 року №352.

3. Типова освітня програма середнього (базового) підрівня початкової мистецької освіти з музичного мистецтва початкового професійного спрямування, інструментальні класи (фортепіано) наказ Міністерства культури від 23.07.2019 № 562.
4. Типова навчальна програма з навчальної дисципліни «МУЗИЧНИЙ ІНСТРУМЕНТ ФОРТЕПІАНО» середнього (базового) підрівня початкової мистецької освіти з музичного мистецтва початкового професійного спрямування, інструментальні класи. Київ, 2021. 21 с.
5. Типова навчальна програма з навчальної дисципліни «Фортепіанний ансамбль» елементарного підрівня початкової мистецької освіти / уклад. О. В. Кугаткіна, Л. І. Любенко, І. В. Любенко. Київ, 2022. 18 с.
6. Бурган І. О. Комунікативні та діалогічні особливості концерту для двох фортепіано з оркестром: теоретико-культурологічні аспекти: дис. на здобуття ступеня доктора філософії: 20.10.2021/ Національна музична академія України імені П. І. Чайковського. Київ, 2021. 201с.
7. Гураль І. Ю. «Музично виконавський розвиток учнів старших класів у процесі роботи над фортепіанним ансамблем»: відкритий урок URL: <https://naurok.com.ua/muzichno-vikonavskiy-rozvitok-uchniv-starshih-klasiv-u-procesi-roboti-nad-forteipiannim-ansamblem-352951.html> (дата звернення: 02.01.2025)
8. Державний науково-методичний центр змісту культурно-мистецької освіти: веб сайт. URL: <https://www.dnmczkmo.org.ua/pidvyshhennya-profesijnoyi-kompetentnosti/> (дата звернення: 02.01.2025)
9. Лобода О. Магія Нового Року: збірка навчального репертуару для здобувачів елементарного підрівня початкової мистецької освіти. Київ: Державний науково-методичний центр змісту культурно-мистецької освіти, 2013. 54с. URL: <http://arts-library.com.ua/xmlui/handle/123456789/1075> (дата звернення: 02.01.2025)
10. Методика творчого розвитку учнів в класі фортепіанного ансамблю в мистецьких школах: методичні рекомендації для початкової мистецької освіти / уклад. І. В. Любенко, Л. І. Любенко. Київ, 2019. 13 с.
11. Національна академія керівних кадрів культури і мистецтв. Відділ дистанційного навчання: веб сайт. URL: <https://e-osvita.org.ua/new/> (дата звернення: 02.01.2025)
12. Т. В. Ткаченко, О. О. Шумська. Підготовка студентів-ансамблістів до концертного виступу. Вісник Університету імені Альфреда. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки.. 2020. № 1(19). С.308-31

ЗМІСТ

Вступ.....	3
1. Історія фортепіанного ансамблю.....	4
2. Роль ансамблевої гри в музичному розвитку учнів.....	5
2.1. Особливості роботи з учнями різних вікових категорій.....	6
2.2. Особливості фортепіанного ансамблю для різного складу виконавців.....	11
2.3. Робота з ансамблем у складі трьох піаністів	12
3. Фортепіанний ансамбль як мотивація для вдосконалення майстерності.....	15
4. Особливості формування колективу	17
5. Впровадження авторської методики навчання	18
6. Робота в нотних редакторах.....	22
7. Робота з фонограмами	24
Висновки.....	25
Список використаної літератури.....	27